«РАСЛЫЙМ»
Татарстан Республикасы
мәгариф һәм фән министры

_______________ И.Г.Һадиуллин
«__» ____________ 2024 нче ел

Рус телендә белем бирү мәктәпләренең рус телле укучылары өчен 2025 нче елда туган (татар) телдән Бердәм республика имтиханын уздыру өчен әзерлек дәрәҗәсенә куелган таләпләр һәм эчтәлек элементларының кодификаторы

разработан федеральным государственным автономным образовательным учреждением высшего образования
«КАЗАНСКИЙ (ПРИВОЛЖСКИЙ) ФЕДЕРАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»

подготовлен государственным бюджетным учреждением
«РЕСПУБЛИКАНСКИЙ ЦЕНТР МОНИТОРИНГА КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ»

утвержден МИНИСТЕРСТВОМ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН

Туган (татар) телдән әзерлек дәрәҗәсенә куелган таләпләр һәм эчтәлек элементларының кодификаторы (алга таба – кодификатор) 2025 нче елгы Бердәм республика имтиханына контроль бәяләү материаллары төзү өчен контроль бәяләү материаллары эчтәлеген билгели торган документларның берсе булып тора.

Кодификаторда Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгы тарафыннан тәкъдим ителгән дәреслекләргә, белем бирү программаларына кертелгән әзерлек дәрәҗәсе таләпләре генә чагылыш таба.

Бу документ татар теленнән урта (тулы) мәктәп курсы кысаларында имтихан материаллары төзү өчен нигез булып тора, шуңа күрә уку материалын гомумиләштерү һәм системалаштыру принципларыннан гыйбарәт.

Кодификатор укучыларның татар теленнән коммуникатив компетенция (аерым алганда, сөйләм, тел, социаль-мәдәни, уку-танып белү компетенцияләре) дәрәҗәсен ачыклауга юнәлтелгән.

Кодификаторда эчтәлеге киңрәк булган блоклар, калын курсив хәрефләр белән язылып, кечерәк блокларга бүленде. Кодификаторның әлеге позицияләренең һәрберсе укыту эчтәлегенең берләштерелгән дидактик берәмлекләрен тәшкил итә. Аларга берничә тематик берәмлек керә ала. Тикшерү биреме төзеләчәк эчтәлек элементының коды икенче баганада күрсәтелә.

1 нче бүлек. Урта (тулы) гомуми белем бирү мәктәбе курсы буенча татар теленнән Бердәм республика имтиханында тикшерелә торган эчтәлек элементлары исемлеге

Урта (тулы) мәктәп курсы курсы буенча татар теленнән Бердәм республика имтиханында тикшерелә торган эчтәлек элементлары исемлеге татар теленнән урта (тулы) гомуми белем бирү мәктәпләре өчен үрнәк программага нигезләнеп төзелде.

Бүлек коды	**Тикшерелә торган элемент коды**	**Тикшерелә торган материалның эчтәлеге**
1	***Тыңлап аңлау***	
	1.1	Диалогик һәм монологик текстларның төп эчтәлеген тыңлап аңлау.
	1.2	Диалогик һәм монологик текстларны тыңлап, алардан кирәкле/ сорала торган мәгълүматны аңлау һәм табу.
2	***Уку***	
	2.1	Татар халкының тормышын, көнкүрешен, мәдәниятен, гомумән, көндәлек тормышны чагылдырган аутентик текстларны уку һәм төп эчтәлеген аңлау.
	2.2	Укылган тексттан кирәкле мәгълүматны сайлап алу.

Бүлек коды	**Тикшерелә торган элемент коды**	**Тикшерелә торган материалның эчтәлеге**
	2.3	Төрле жанрлардагы аутентик һәм адаптацияләнгән текстларның эчтәлеген тулысынча һәм төгәл аңлау.
3	***Язу***	
	3.1	Укучының үзе, якыннары, әйләнә-тирә мохит турында мәгълүмат бирә белүе.
	3.2	Үрнәк буенча шәхси хат язу.
	3.3	Татар язуының орфографик нормаларын саклау.
	3.4	Коммуникатив бурычларны аңлап, туры килгән репликаларны язу.
4	***Тел материалы***	
4.1	*Сөйләмнең грамматик ягы*	
	4.1.1.	Җөмләнең коммуникатив төрләре: раслау, сорау, инкяр, тойгылы җөмләләр һәм аларда сүз тәртибе.
	4.1.2	Җыйнак һәм җәенке җөмләләр.
	4.1.3	Гади һәм кушма җөмләләр.
	4.1.4	Җөмләнең грамматик кисәкләре. Баш кисәкләр (ия, хәбәр). Иярчен кисәкләр (аергыч, тәмамлык, хәл).
	4.1.5	Җөмләнең модаль кисәкләре (эндәш сүз, кереш сүз).
	4.1.6	Җөмләнең тиңдәш кисәкләре, алар янында гомумиләштерүче сүзләр.
	4.1.7	Җөмләдә сүз тәртибе.
	4.1.8	Тезмә кушма җөмлә.
	4.1.9	Иярченле кушма җөмлә.
	4.1.10	Берлек һәм күплек сандагы исемнәр.
	4.1.11	Исемнәрнең тартым белән төрләнеше.
	4.1.12	Исемнәрнең килеш белән төрләнеше.
	4.1.13	Исемнәрнең ясалышы.
	4.1.14	Алмашлык.
	4.1.15	Алмашлыкларның килеш белән төрләнеше.
	4.1.16	Сан.
	4.1.17	Саннарның ясалышы.
	4.1.18	Сыйфат.
	4.1.19	Сыйфатларның ясалышы.
	4.1.20	Рәвеш.
	4.1.21	Рәвешләрнең ясалышы.
	4.1.22	Затланышлы һәм затланышсыз фигыльләр һәм аларның кулланылышы.
	4.1.23	Фигыльнең барлык һәм юклык формасы.
	4.1.24	Фигыльнең заман формалары.

Бүлек коды	**Тикшерелә торган элемент коды**	**Тикшерелә торган материалның эчтәлеге**
	4.1.25	Фигыль ясалышы.
	4.1.25	Бәйлек һәм бәйлек сүзләр.
	4.1.22	Модаль сүзләр.
	4.1.23	Теркәгечләр.
	4.1.24	Кисәкчәләр.
4.2	*Сөйләмнең лексик ягы*	
	4.2.1	Урта (тулы) гомуми белем бирү мәктәбендә өйрәнелгән аралашу темаларына бәйле лексика.
	4.2.2	Еш кулланыла торган сөйләм гыйбарәләре.
	4.2.3	Татар мәдәниятенә караган әдәпле сөйләм үрнәкләре, тотрыклы гыйбарәләр.
	4.2.4	Алынмалар. Антонимнар. Синонимнар.
Сөйләмнең предмет эчтәлеге		
1. Үзем һәм гаиләм турында. Туганлык мөнәсәбәтләре. 2. Көндәлек тормышта аралашу. 3. Көндәлек режим. Буш вакыт. 4. Бәйрәмнәр.Татар һәм рус халыкларының милли бәйрәмнәре һәм йолалары. Котлаулар. 5. Яраткан шөгыльләр һәм уеннар. Әйлән-тирә мохит. 6. Интернет һәм файдалы мәгълүматлар. 7. Спорт уеннары. 8. Дуслык. Дүрт аяклы дуслар. 9. Кешенең тышкы кыяфәте һәм холкы. 10. Мәктәп һәм сыйныфташлар. Дәресләр. Түгәрәкләр, спорт секцияләре. Сыйныфташлар белән үзара мөнәсәбәтләр. 11. Һөнәр сайлау. Булачак һөнәр. 12. Югары уку йортлары. Яңа белгечлекләр. 13. Өлкәннәргә хөрмәт. 14. Әйләнә-тирә дөнья. Йорт, фатир. Туган шәһәр/авыл. 15. Туган як табигате. Табигать һәм кеше. Ел фасыллары. Экология. 16. Татарстан Республикасы. Гомуми мәгълүмат: исеме, башкаласы, шәһәрләр халкы, елгалары, истәлекле урыннары. 17. Мәдәният, сәнгать. 18. Илләр һәм шәһәрләр. 19. Сәяхәт итү. Җәйге ял. Кышкы ял. 20. Татар халкының күренекле шәхесләре.		

2 нче бүлек. Урта (тулы) белем бирү мәктәбе курсы буенча татар теленнән Бердәм республика имтиханында тикшерелә торган әзерлек дәрәҗәсенә куелган таләпләр исемлеге

Бу бүлектә урта (тулы) белем бирү мәктәбе курсы буенча Бердәм республика имтиханында тикшерелә торган чыгарылыш сыйныф укучыларының әзерлек дәрәҗәсенә куелган таләпләр исемлеге тәкъдим ителә.

Таләпләр, системалы-эшчәнлекле юнәлешкә, шәхескә юнәлтелгән юнәлешкә нигезләнеп, төп 3 бүлеккә бүленә: *тыңлап аңлый, укый һәм яза алу, гамәли күнекмәләргә ия булу, белү/аңлау* бүлекләре.

Тыңлап аңлый, укый һәм яза алу бүлегендә сөйләм эшчәнлегенең әлеге төрләре буенча укучыларның әзерлеге, шулай ук социаль-мәдәни һәм компенсатор компетенцияләре тикшерелә.

Гамәли күнекмәләргә ия булу бүлегендә татар теле орфографиясе, орфоэпиясе, грамматикасы һәм лексикасын үзләштерүгә караган таләпләр куела.

Белү/аңлау бүлегендә лексик-грамматик материалны һәм социаль-мәдәни мәгълүматны тел материалы буларак үзләштерүгә куелган таләпләр күрсәтелә.

1.	**Тыңлап аңлый, укый һәм яза алу**
	Үзе, гаиләсе, дуслары, кызыксынулары һ.б.турында язмача сөйли алу.
	Өйрәнелгән темаларга караган вакыйга-күренешләр турында кыскача мәгълүмат бирә алу, тасвирлау.
	Үз шәһәрең/авылың, илең, туган телең һ.б. турында кыскача мәгълүмат бирә алу.
	Укылган текстка карата үз фикереңне белдерә алу.
	Персонажларга кыскача характеристика бирә алу.
	Аутентик прагматик текстларның төп эчтәлеген аңлый һәм алардан кирәкле мәгълүматны аерып күрсәтә алу.
	Сөйләмнең төрле коммуникатив типларына караган авыр булмаган аутентик текстларда теманы, төп фикерне билгели алу.
	Тел тоемлавыннан һәм контексттан файдалана алу.
	Тексттан кирәкле мәгълүматны алу өчен, өлешләп укый алу.
	Төрле жанрларга караган адаптацияләнгән аутентик текстларның эчтәлеген тулысынча аңлап укый алу.
	Текстның төп фактлары арасында логик эзлеклелек урнаштыра алу.
	Үрнәк буенча шәхси хат яза алу.
	Хатта адресаттан шәхси тормышы турында сорый, үз хәлләреңне хәбәр итә алу. Үтенеч белдерә алу.
	Рәхмәт белдерә алу.
	Татар сөйләм этикеты үрнәкләрен куллана алу.
	Үз халкың турында мәгълүмат бирә алу.
	Тексттагы вакыйгаларны аңлау өчен, тел материалыннан һәм контексттан чыгып эш итә алу.

	Синонимнардан файдалана алу.
2	***Гамәли күнекмәләргә ия булу***
	Татар теленең төп орфографик кагыйдәләренә бәйле күнекмәләр.
	Татар теленең төп орфоэпик закончалыкларына бәйле күнекмәләр.
	Җөмләнең коммуникатив төрләрен тану һәм куллану.
	Җәенке һәм җыйнак җөмләләрне куллану.
	Гади һәм кушма җөмләләрне куллану.
	Фигыльләрнең заман формаларын дөрес куллану.
	Сан, килеш, тартым кушымчаларын дөрес куллану
	Җөмлә кисәкләрен үзара яраштырып куллану.
	Исемнәрне дөрес куллану.
	Сыйфатларны дөрес куллану.
	Алмашлыкларны дөрес куллану.
	Саннарны дөрес куллану.
	Рәвешләрне дөрес куллану
	Бәйләгеч һәм модаль сүзләрне дөрес куллану
	Татар пунктуациясенә караган кагыйдәләрне белү һәм тыныш билгеләрен дөрес кую.
	Башлангыч һәм төп гомуми белем бирү мәктәбендә үзләштерелгән темалар буенча лексик берәмлекләрне дөрес куллану.
	Татар сөйләм этикеты үрнәкләрен тану һәм алардан дөрес файдалану.
3	***Белү/аңлау***
	Урта (тулы) гомуми белем бирү мәктәбендә үзләштерелгән лексик берәмлекләрнең мәгънәсен белү/ аңлау.
	Татар сөйләменә хас төп грамматик күренешләрне белү/аңлау.
	Татар сөйләменә хас төп җөмлә калыпларын белү/ аңлау.
	Татар сөйләменә хас этикет нормаларын белү.
	Татар халкының тормышы, көнкүреше, мәдәниятенә хас үзенчәлекләрне белү.
	Татар теленең дөньяда тоткан роле турында белү.